

JAROSLAV KALLAB:

Předmět a metody kriminologie.

(Příspěvek k metodologickému rozboru některých otázek teorie trestního práva.)

1. Positivistická filosofie a právo. — 2. Kritický idealismus a právo. — 3. Eksaktní a empirická věda právní. — 4. Právo a politika. — 5. Eksaktní empirické (právnícké, politické), technické a přírodovědné poznatky o zločinu a trestu. — 6. Klasický a pozitivistický směr v teorii trestního práva. — 7. Spravedlnost a účelnost v trestním právu. — 8. Trestní právo, technika a vědy přírodní. — 9. Praktické důsledky.

1. Od dob, kdy von Liszt sloučil jménem kriminologie poznatky na zločin a trest se vztahující, vznikaly pochybnosti, zda tu před sebou máme jedinou vědu, či celou soustavu věd; a v případě, že tu jde o soustavu věd, v čem spočívá jednotící moment oprávnňující nás, abychom je označovali souborným jménem. V očích přívrženců pozitivistické filosofie tu ovšem šlo o jedinou vědu, poněvadž šlo o jediný zjev: zločin — trest. Věda právě jako věda může mít ve smyslu této filosofie jediný úkol: zpodobovati určitý výsek skutečnosti, vytyčovati a v myšlenkovou soustavu zpracovávati znaky, jimiž daný výsek od ostatních se liší a jež zjevy do něho spadající mají společné, ve snaze, aby vytvořila myšlenkovou soustavu, v níž by zjevy pozorované našly své místo a tím své vysvětlení.

Ačkoliv pod tlakem tohoto myšlenkového proudu vznikly náběhy k zvláštním vědám kriminálním, kriminální antropologii, psychologii, sociologii, a vědění naše nesporně bylo obohaceno poznatky, jež jinak by byly ušly pozornosti, nelze pozorovati, že by z této záplavy nových poznatků byla měla patrnější prospěch věda o trestním právu. Hlubší důvod tohoto neúspěchu kriminologie v širším slova smyslu jest na snadě. Spočívá v tom, že pozitivistická metoda hledala všude v duchu Comtově jen odpověď na otázku, co jest. Právo však nám odpovídá na otázku, co má býti. V rámci věd pozitivistickou metodou pěstovaných je právo nepoznatelné stejně, jako v rámci plošné geometrie je nepoznatelná třetí dimen-

se. Ne proto, že neeksistuje, nýbrž proto, že ji předpoklady vědy z obrazu skutečnosti vylučují.

Přehlížení tohoto základního poznatku metodologického bylo pro vědu trestního práva osudné ve dvou směrech: Především, že bránilo poznati vlastní kořen rozporu, jenž jako rozpor mezi klasikou a pozitivistickou školou trestního práva prostupoval celou teorií trestního práva. Rozpor byl od počátku neřešitelný proto, že obě strany měly pravdu, jen že každá z nich mluvila o něčem jiném. Klasický směr mluvil o zločinu a trestu jako o myšlenkových výtvorech, jako o součástech obsahu norem, výpovědi o tom, co má být; naproti tomu pozitivistům byl zločin a trest součástí skutečnosti, o níž chtěli vypovídati, zda a jaká jest nebo není. Kdežto první se pohybovali v nebi pojmů, v němž z určitých apriorních předpokladů, k nimž se ještě vrátíme, podle pravidel logiky spřádali své poznatky, stavěli se druzí následující příkladu přírodovědců, proti skutečnosti prostorem a časem vymezené a zákony kausalitě ovládané jako nezúčastnění diváci, snažící se si ujasnit, co jest a co není.

Druhý pro vědu trestního práva osudný následek metodologické nejasnosti konce minulého století byl v tom, že pozitivisté pokládající za důstojný objekt vědy jen to, co jest, vylučující tedy z obrazu skutečnosti třetí dimenzi, to, co má být, nevypěstovali, ano dali zakrněti lidské schopnosti vypovídati o tom, co má být stejně objektivně, jako o tom, co jest. To, co má být vymklo se tak z kruhu vědy, odkázáno do politiky splynulo s libovůlí, mocí.

Obojí následky pociťujeme právě v dnešní době velmi bolestně. Ještě dnes není, jednáme-li o zločinu a trestu, vždy jasno, zda se mluví o pojmových konstrukcích či o dějích v prostoru a čase se odehrávajících, z čehož vzniká nebezpečí přenášení myšlenkových konstrukcí jednoho druhu do myšlení jiného způsobu, stálý pramen neplodných kontrovers; vyloučení pak úvah o tom, co má být, z kruhu věd, t. j. z kruhu té myšlenkové činnosti, jež snaží se dospět k objektivním, obecně platným poznatkům, přenechalo tvorbu práva politice v běžném slova smyslu, t. j. soupeření mocenských skupin.

Má-li v obojím směru nastati vyjasnění, jest třeba si jasně uvědomiti, za jakých myšlenkových předpokladů vznikají a jsou řeši-

telné jednotlivé problémy, a pro který obor myšlení platí získaná řešení.

2. Kritický idealismus ve své formě t. zv. normativní teorie právní znamená v tom směru nesporný pokrok. Proti pozitivismu vzdal se naděje, že by věda mohla zpodobiti skutečnost v celé její nekonečné mnohotvárnosti v prostoru a nekonečné měnivosti v čase. Úkol vědy formulován po jedné straně mnohem skrovněji, po druhé však mnohem odpovědněji. Nemohouc zobrazovati skutečnost má ji pro naše myšlení nahrazovati myšlenkovými výtvy, jež by shrnovaly takové její znaky, které by v oboru myšlení, o něž jde, ji mohly zastupovati.

Při konstruování těchto myšlenkových výtvorů nejpodstatnější je rozdíl mezi myšlenkovými výtvy, jimiž vypovídáme, že něco jest, soudy, a těmi, jimiž vypovídáme, že něco má býti, postuláty a normami. Nejnebezpečnější vědecké zmatky vznikají smíšením obojího tohoto základního způsobu myšlení. Překvapující rozvoj přírodních věd v novém věku jest vysvětlitelný jen tím, že od dob renaissance dovedly vytvořiti myšlenkové předpoklady chápání světa, jenž jest, z něhož tedy vše jest vyloučeno, čím bychom odpovídali na otázku, co má býti. Jen pozvolna uvědomuje si současná právní věda, že jejím úkolem jest naopak odpovídati na otázku, co má býti, tedy vytvořiti obraz skutečnosti, z níž zase moment kauzální nutnosti by byl vyloučen a nahrazen momentem volnosti, tvořivosti, chtění. Tak staví normativisté v duchu Kantově proti světu toho, co jest, přírodě, svět toho, co má býti, kulturu, a umisťují právní vědu výhradně v tomto druhém světě.

Na tomto bodě své úvahy však činí normativisté doposud krok, jenž jim podle mého zdání brání, aby ze své metodologie vyčerpali to, čeho právní věda, a v jejím rámci věda o trestním právu od metodologie očekává. Poněvadž totiž svět, jenž má býti, jest rozdílný od světa, jenž jest, nemá prý právní věda náležející do prvního světa nic společného se skutečností náležející do světa druhého. Její úkol se vyčerpává poznáním právních norem jako myšlenkových konstrukcí, jejich rozlišením od ostatních norem a stopováním jejich vzájemné logické závislosti.

V tom však, že normativisté ze zásadního rozdílu mezi tím, co jest a tím, co má býti, vyvozují v duchu Kantově, že svět, jenž býti má, a v něm i svět práva, jest s v ě t i d e í, svět pojmů, my-

šlenkových výtvorů, kdežto svět, jenž jest, jest s k u t e č n ý s v ě t v prostoru a čase podle zákonů kausalit y se odehrávající, vidím značnou nedůslednost. Zdá se mi, že tu normativisté neodolali infekci onoho naivního realismu, jež právem vytýkají svým pozitivistickým odpůrcům, názoru totiž, že skutečnost jest totožná se světem, jenž jest. (Wirklich ist das, was wirkt und bewirkt wird.) I svět, jenž jest, je se stanoviska důsledného kritického idealismu myšlenkový výtvor, určité myšlenkové zpracování skutečnosti, jež ovšem jinak, než jako myšlenkový výtvor je nepoznatelná. Cokoliv poznávám, musí projít mou myslí, buď jako vlastní myšlenkově zpracovaný zážitek, nebo jako zážitek cizí, rovněž myšlenkově zpracovaný a mně sdělený. To však platí stejně, pořádám-li zážitky skutečnosti v rámci myšlení o tom, co má býti. Část povrchu zemského, o níž mne přírodovědec poučil, jaké má vlastnosti chemické, klimatické atd., jest přece totéž pole, o němž mne technik, agronom poučí, zda se hodí k pěstování žita neb cukrovky, a o němž se radím s právníkem, jak si mám zabezpečiti jeho držbu pro sebe a své potomky. Všichni tři, přírodovědec, technik i právník vypovídají o tomtéž předmětu, a stupeň abstrakce není to, co logicky jejich výpovědi rozlišuje. Zvláště nelze tvrditi, že právník by ve vyšší jakési míře byl odkázán na myšlení v pojmech, než jeho dva druhové. Rozdíl mezi těmito třemi skupinami myšlenkových výtvorů je v předpokladech, za nichž jsou konstruovány. Kdežto p ř í r o d o v ě d e c přistupuje k svému předmětu za předpokladu, že tu není tvořivé vůle a slučuje ve své myšlenkové výtvo ry, soudy, výpovědi o tom, co jest nezávislé na vůli, hledá pravdu; předpokládá t e c h n i k, že něco jest chtěno, a slučuje ve své myšlenkové výtvo ry, postuláty, znaky téže skutečnosti podle rozdílu, zda umožňují neb znemožňují dosažení vytknutého cíle, hledá účelnost: p r á v n í k přistupuje k témuž předmětu sice podobně jako technik za předpokladu, že tu je tvořivá vůle, ale netřídí znaky zjevu podle účelnosti, nýbrž podle toho, které chtěni na předmět se vztahující má nebo nemá býti, shrnuje tedy znaky skutečnosti v normy, hledá, jak níže vysvětlíme, s p r a v e d l n o s t. Že při tom znaky pro jedno hledisko rozhodné jsou s druhého a třetího bezvýznamné a naopak, nesmí nám zakrývati logického poznatku, že i právník uvažuje o zjevech tohoto světa, čili, že i svět, jenž má býti, jest tento náš svět, jež

prožíváme, jen ovšem pozorovaný pod jiným zorným úhlem, než pod nímž jej pozoruje přírodovědec nebo technik.

3. Že přívrženci normativní teorie právní pomíjejí tuto úlohu skutečnosti v právu a zdůrazňují nepoměrně více úlohu formy, v níž obsah normy myslíme, nespočívá snad v tom, že by po stopách Kantovy kritiky praktického rozumu je noetický idealismus vedl k metafysickému dualismu, k učení o dvou světech; spočívá v tom, že uvědomivše si zvláštní předpoklady právníckého myšlení chtějí především zjistiti, jaké možnosti myšlení jim tyto předpoklady poskytují. Postupují tu stejně, jako renaissanční průbojníci dnešních přírodních věd, když uvědomivše si předpoklady přírodovědného myšlení, vypracovali v matematice, geometrii a hlavně v teoretické fyzice možnosti myšlení kvantitativního, prostorového, kausálního bez ohledu na to, zda ve světě zkušenosti jsou zjevy, jež těmito formami by bylo lze chápati. Aby toho dosáhli, musili empirický obsah nahraditi konvenční konstrukcí přizpůsobenou potřebám jednotlivých forem myšlení, jednotkou, bodem, atomem (hmotou, silou). Tak také norma, s níž pracují normativisté, není vzata ze skutečnosti, nýbrž je konvenčním obsahem sloužícím jedinému úkolu, totiž, aby na něm byly demonstrovány možnosti myšlení ve formách, jež předpokládá myšlení právnícké. Jestliže tedy normativisté svou »círou vědu právní« stávají po bok matematice, jsou v právu, neboť stejně jako matematici nepěstují vědu empirickou, vědu, jež svůj obsah čerpá ze zkušenosti, nýbrž vědu eksaktní. Pochybnosti vznikají jen v tom, máme-li této eksaktní vědě vyhraditi název vědy právní, když by se nám pak nedostávalo názvu pro soubor myšlenkových výtvorů, jimiž empirické zjevy chápeme ve formách práva. Odepříti s normativisty této činnosti název vědy pokládám za povážlivé proto, že označením určité myšlenkové činnosti za činnost vědeckou zdůrazňuji povinnost myšlenkové kázně, požadavek přesného logického myšlení, jež přece i od pěstitelů tohoto druhu myšlení musíme požadovati.

V kriminologii máme shrnuty myšlenkové výtvary všech čtyř druhů: poznatky přírodovědné se střídají s poznatky technickými, vedle empirických poznatků právníckých jsou tu myslitelné i poznatky eksaktní. Ano, pokud jde o empirické poznatky právnícké jsou tu metody ještě složitější.

4. Přívrženci normativní teorie shodují se dosti podivným způ-

sobem s přívrženci filosofie pozitivistické v tom, že za výhradný předmět právní vědy pokládají právní normy, a to normy pozitivního, t. j. platného práva. V čem spočívá tato »platnost«, ovšem se oba směry zase ostře rozcházejí. Kdežto pozitivisté věrni předpokladům svého filosofického směru vidí důvod platnosti buď v sociologické skutečnosti a to jednou ve skutečném dodržování obsahu normy, jindy v její vynutitelnosti, nebo v psychologické skutečnosti uznání, vidí normativisté důvod platnosti v logickém poměru normy k jiné normě, jež nám umožňuje chápati pozorovanou normu jako součást logické soustavy norem »přičítaných« (výklad tohoto termínu by nás vedl příliš daleko), pokud jde o vnitrostátní normy, státu, pokud jde o mezinárodní normy společenství států. Normativisté právem zdůrazňují, že čím je pro obor přírodních věd existence, tím je pro obor věd normativních platnost. Tento poněkud populární výklad musíme ovšem po předchozím rozboru vztahu mezi skutečností a existenčním soudem poněkud blíže vymeziti. Podle našeho názoru vede nás důsledný kritický idealismus k poznání, že existence v rámci našeho poznání není než druh platnosti, totiž platnost soudu, že něco jest. Neboť o existenci nezávislé na poznávajícím subjektu nemůžeme nic věděti a vypovídati.

Podstatný rozdíl mezi platností normy a platností soudu jest však v tom, že rozhodování o tom, který soud je platný, se dnes děje ve vědě úplně svobodně, t. j. za výhradné vlády pravidel správného myšlení, kdežto pokud jde o platnost norem vytvořil kulturní vývoj zvláštní orgány, které k tomu jsou povolány, aby vydávaly normy »s nuceným oběhem«, t. j. normy, jež každý jest povinen za platné uznati, čili aby autoritativně k věření předkládaly, co má a co nemá býti. Není to logická zvláštnost norem, nýbrž empirický, historický fakt, jemuž po určitou dobu neušly ani soudy o tom, co jest, kdy věda musila za pravdu přijímati, co určitá autorita za pravdu prohlásila. Metodologie empirické vědy normativní musí s tímto faktem počítati, a pokládám za nepřesnost, jestliže normativisté ve své konstrukci »přičítání« normy státu nedoceňují, že tu nejde již o poznatek eksaktní, z povahy normy vyplývající, nýbrž o součást empirického obsahu dnešních norem. Tím totiž se vzdávají možnosti rozlišovati právo od politiky, resp. upadají do stejného osudného omylu jako pozitivisté, když politické

myšlení zbavují pevného základu závaznosti logiky a přenechávají je jako hříčku libovůli a násilí.

Uvědomíme-li si totiž, že norma je výpověď o tom, co má býti, musíme doznati, že co do logické struktury není rozdílu mezi normou a požadavkem politickým. Neboť i politik uvažuje o světě, jenž má býti, a to nikoliv jako technik jen s hlediska účelnosti, nýbrž i se snahou, aby jeho názor o tom, co má býti, byl uznán za logickou součást souboru norem. Co dnes vystupuje jako politický požadavek, bude snad zítra součástí právního řádu. Ano vnitřní příbuznost myšlení právního a politického jeví se nám i v tom, že aplikace norem, jurisprudence, byla právem označena jako politika v rámci platného právního řádu. Různost tu totiž není v logické konstrukci, nýbrž v důvodu platnosti. Kdežto důvod platnosti právní normy jest autorita orgánu, jež jiná norma pověřila funkcí pravotvornou, jest důvodem platnosti politického požadavku logická jeho závislost na určité jednotné koncepci společenského řádu. Neboť i politiku možno si, třeba by to dnes znělo neuvěřitelně, mysliti jako činnost rozumných, t. j. zákony logiky se řídících bytostí.

5. Pod názvem kriminologie máme tedy sloučeny poznatky velmi různé logické struktury: poznatky eksaktní zabývající se jen formou myšlení umožňující nám tvořiti právní (a, dodávám, politické) poznatky, empirické poznatky politické, jež ve formách norem, toho, co má býti vyjadřují určitý názor na skutečnost, totiž názor o tom, co má býti, poznatky právní, jež totéž činí v rámci platného právního řádu, vedle poznatků technických, jež bez ohledu na požadavek jednotnosti právního řádu pořádají skutečnosti podle účelnosti, a poznatky přírodovědné snažící se vystihnouti skutečnost nezávisle na vůli.

Na otázku, co je předmětem kriminologie, tedy odpovídám, že nehledě k eksaktním poznatkům čiré vědy právní, jest jí vždy určitý výsek skutečnosti, a sice ten výsek, jež podle pozitivního práva označujeme jako zločin a trest. Možnost vědeckého zpracování tohoto objektu závisí na metodických předpokladech, s nimiž k němu přistupujeme. Ano, poněvadž předmětem našeho poznání není nikdy skutečnost o sobě, nám nepoznatelná, nýbrž skutečnost již myšlenkově zpracovaná, skutečnost, jež tou neb onou cestou se stala součástí mého vědomí, (tak že v tomto smyslu možno říci,

že věda si tvoří svůj objekt), musíme tvrditi, že v tomto smyslu má kriminologie tolik předmětů, kolik metod myšlení se v ní uplatňuje. Jest hlavním pramenem kontrovers, snažíme-li se poznatky získané jednou metodou přenášeti do jiného způsobu myšlení.

6. Rozpor mezi klasickým a pozitivistickým směrem ve vědě trestního práva, pokud nebyl živěn nejasností metodologickou, jest v podstatě rozporem dvou politických směrů. Neboť obojí směr nesnažil se vyjádřiti obsah pozitivního práva a v jeho rámci chápati danou skutečnost, nýbrž směřoval k tomu, jak společenský řád by měl býti uspořádán. Tu pak klasický směr vycházel z individualistického požadavku, že za logické prius jest pokládati individuum, a to individuum svobodné, ostatním rovné a mravné, a že řád společenský jest považovati výhradně za výtvor takových individuí. Naproti tomu pozitivistický směr v trestním právu uvědomuje si empirickou nestejnost lidí, stavěl za logické prius společnost, podle jejíchž potřeb jest utvářeti a ovládati individuum. Jde tu politicky o rozpor mezi liberalismem a socialismem v nejširším slova smyslu, filosoficky o věčnou antinomii části a celku, poněvadž i individuum klasického směru nebylo myšleno izolovaně, nýbrž jako člen společnosti. Prakticky vyznačuje nám každý z těchto směrů jeden z pólů, mezi nimiž se může pohybovati politika, i kriminální. Skutečné kriminálně politické tendence, ať vystupují jako politické požadavky, nebo se již vtělily v pozitivní právo, můžeme vždy umístiti na stupnici mezi těmito póly konstruované, což nám usnadní jejich jednotné chápání. Rozdíly, jež na první pohled se zdají kvalitativními, se nám tak zjevjí jako rozdíly kvantitativní.

7. Rozpor mezi klasickým a pozitivistickým směrem vyjadřován býval i tak, že klasickému směru jde o spravedlnost, pozitivistickému o účelnost v trestním právu. V tomto zdánlivém rozporu mezi spravedlností a účelností jeví se nám nejjasněji filosofická neujasněnost doby. Klásti spravedlnost proti účelnosti může jen ten, kdo si neuvědomil, že pojem účelnosti je myslitelný jen v rámci myšlení technického, kdežto pojem spravedlnosti předpokládá myšlení normativní. Zjev je totiž účelný nebo neúčelný jen hledíme-li k určitému cíli, pořádáme-li své poznatky v řetěz prostředků a cílů. Naproti tomu spravedlnost je myslitelná jen tam, kde rozeznáváme, zda nějaké chtění má nebo

nená být, kde tedy abstrahujeme od cílů a jdeme jen za požadavkem logické jednotnosti toho, co má být. Právě tuto logickou jednotnost světa, jenž má být, nazýváme spravedlností. Účelný nebo neúčelný jest zjev, skutečnost, spravedlivá nebo nespravedlivá je jen norma, myšlenkový výtvar o skutečnosti. Klásti účelnost proti spravedlnosti jest tedy analogická logická chyba, jako kdybychom v rámci přírodovědného myšlení kladli proti sobě kauzální souvislost a pravdivost. Pravdivý nebo nepravdivý je náš soud o zjevech, kdežto v kauzální souvislosti myslíme zjevy samy. Tak i spravedlivý nebo nespravedlivý je náš výrok o tom, co má být, norma, kdežto účelné nebo neúčelné jsou zjevy, jež myslíme jako prostředky k vytknutému cíli.

Zdůrazňování momentu spravedlnosti přívrženci směru klasického mělo však svůj hlubší důvod. Poněvadž totiž spravedlnost jest logickou vlastností normy, totiž její schopnost včleniti se bez logického odporu do souboru norem, zdůrazňovali klasicisté spravedlnost, aby pozitivistům před oči stavěli povinnost nepřehlížeti, že v trestním právu jde vždy o normy, že tu právě nejde jen o poznatky technické, nýbrž o poznatky normativní.

Poněvadž však přívrženci klasického směru si nebyli vědomi této logické povahy pojmu spravedlnosti, dopustili se se své strany logické chyby tím, že požadavku spravedlnosti dávali určitý empirický obsah. Důsledkem svého politického individualismu ztotožňovali totiž požadavek spravedlnosti s požadavkem odplatného trestu. Neumědomovali si, že tento obsah jest důsledkem určitých politických požadavků: požadavku rovnosti občanů a požadavku respektu státní moci před svobodou individua. Vidíme-li však ve spravedlnosti jen logickou vlastnost normy, musíme uznati, že v rámci jiných politických postulátů budeme musiti tuto logickou vlastnost přiřknouti jiným normám.

Z tohoto omylu vyplýval další: Jestliže jest totiž spravedlivý jen odplatný trest, a nazýváme-li trestním právem soubor norem upravujících trestání, můžeme za součást trestního práva uznati jen normu, obsahující odplatu, a za právní následek ve smyslu trestního práva jen odplatný trest. Celá dnešní nejasnost nejen v teorii, ale i v zákonodárství vládnoucí, pokud jde o rozlišení trestu a zabezpečovacího opatření, vyplývá z toho omylu. Je-li totiž spravedlnost logickou vlastností normy, náleží nauka o ní

do eksaktní vědy právní, totiž do toho jejího odvětví, jež se zabývá jen logickými vztahy norem, abstrahujíc od jejich obsahu. Tu tedy rozdíl mezi trestní a jinou normou vůbec je nepoznatelný, poněvadž je to rozdíl v obsahu norem, jež při těchto úvážkách pomíjíme.

Právě asi okolnost, že ne bez přičinění přívrženců klasického směru vlastnost spravedlnosti přisuzována normám určitého obsahu, bránila normativistům, aby požadavku jednotnosti soustavy norem, jež zdůrazňují, dali správné označení požadavku spravedlnosti. Je-li však spravedlnost logickou vlastností normy, kdežto požadavek odplatného trestu důsledkem určitých požadavků politických, nelze v odplatném trestu viděti logickou náležitost trestního práva, nýbrž musíme uznati, že rozlišení trestního práva od jiných oborů právních nelze vůbec hledati v čiré či eksaktní vědě právní. Vždyť logický požadavek spravedlnosti platí pro všechna odvětví práva. Roztřídění norem na normy trestního a jinakého práva jest již věcí třídění norem podle jejich obsahu, tedy věcí vědecké, didaktické, administrativní účelnosti, věcí technickou. Tím padají důsledky, jež namnoze vyvozovány z logické prý nutnosti, že za trestní můžeme považovati jen normu, vymezující odplatu zla zlem.

8. Jestliže na jedné straně přívržence směru klasického sváděl požadavek spravedlnosti ke směšování myšlení eksaktního s myšlením politickým a právnickým, sváděl a svádí na druhé straně přívržence směru pozitivistického požadavek účelnosti ke smíšení myšlení právnického s myšlením přírodovědným. Pramenem nejasností tu byla poučka, přijímaná jako dogma, že účelnost je o 180° obrácená kausální souvislost, že tedy znalost kausálních souvislostí v určitém oboru zjevů nám vysvětlí i vztahy účelnosti. Učilo se totiž, že spojení prostředku s cílem je stejné, jako spojení příčiny s účinkem, jen že při kausální souvislosti vycházíme od příčiny a postupujeme k účinku, kdežto při teleologickém myšlení vycházíme od cíle a jdeme zpět k prostředku. V tom je však podstatný omyl. Neboť myslíme-li na souvislost mezi příčinou a účinkem, abstrahujeme od vůle, kdežto představa prostředku předpokládá vůli.

Z přehlížení této logické vlastnosti technického myšlení vyplýval sklon pozitivistů poznatky technické nahrazovati poznatky

přírodovědnou metodou získanými, zvláště tedy poznatky psychologickými a sociologickými. Také tam, kde při rozboru technického neb normativního myšlenkového výtvaru prvek vůle příliš neodbytně se vtíral, upadali positivisté do častého omylu, že i tu hledali vůli jako psychologický zjev. V metodologii však nemáme na mysli chtění jako psychologickými metodami zjistitelnou skutečnost, nýbrž jen jako zvláštní formu myšlení, slučování myšlenkových prvků. I tam, kde není člověka, jenž by určitou věc chtěl, mohu ji mysliti jako chtěnou. V tom smyslu mluvíme na př. o vůli zákonodárcově, o vůli státu. Stát ovšem nemá vůle ve smyslu psychologie, ale mohu pořádati zjevy v řetěz prostředků a cílů tím, že si je představuji jako chtěné na př. státem. Tento pojem chtění tedy je součástí eksaktní vědy, není poznatkem, nýbrž je podmínkou tvoření poznatků určitým způsobem konstruovaných, jak jsme viděli, poznatků technických i normativních. Neboť souvislost prostředku a cíle vyplývá jen z předpokladu chtění, tam pak, kde by nebylo možnosti volby mezi různými nabízejícími se cíli a prostředky, neměla by smyslu výpověď, že něco má nebo nemá býti.

Také trestní právo je v tomto smyslu výrazem určitého chtění. V trestních normách nevyjadřuji nikdy, že něco jest, nýbrž vypoovídám, co má býti, neslučuji tu tedy znaky zjevů abstrahuje od vůle po způsobu přírodovědců, nýbrž jako podmínku neb překážku dosažení cílů trestním právem předpokládaných, tedy po způsobu techniků. Do této formy vpravuji pak zkušenost, vypoovídám o skutečnosti.

9. Nebezpečí smíšení skutečnosti s přírodovědným pojmem o ní a z toho vyplývajícího smíšení technického pojmu na tutéž skutečnost se vztahujícího s pojmem přírodovědným je největší tam, kde v normě musím užívatí výrazů, jichž i přírodní vědy užívají. Celá literatura vědy trestního práva vykazuje příklady tohoto logického omylu, z něhož se živily řady kontrovers neřešitelných, velmi často zcela diletantských.

Tak pokusy vyjádřiti pojem jednání znaky vzatými z fyziologie, musily selhati, poněvadž jednání jako součást skutkové podstaty jest sice skutečné jednání, jež však nechceme vymeziti těmi znaky, k nimž musíme přihlížeti, chceme-li je myšlenkově zpracovati do obrazu přírody, světa, jenž je, nýbrž jež musíme vy-

meziti těmi znaky, jež zjev má, hledíme-li naň jako na součást světa, jenž býti má, tedy jako součást podmínky, za níž norma ukládá státním orgánům povinnost trestati. Z toho vyplývá řada důsledků, na př. pokud jde o rozlišení konání a opominutí. Tento rozdíl jest totiž vůbec nepochopitelný, pokud na jednání hledíme očima přírodovědce, poněvadž nám teprve vyvstane, uvedeme-li jednání ve vztah k normám, kde nám pak přílehavě vystihuje vztah k normě, jež formulována jest jako zákaz, na rozdíl od vztahu k normě formulované jako příkaz. Podobně nám předchozí vyjasnění usnadní řešení problému počítání jednání důležité pro nauku o konkurenci.

Není-li jednání zjev, jež bychom mohli chápati v rámci fyziologie, není vina zjev, jež by nám mohla vysvětliti psychologie. Otázka viny nám vzniká totiž teprve, uvědomíme-li si, že na našem kulturním stupni součástí skutkové podstaty, s níž právní řád spojuje trest, jest lidské jednání jako určitým způsobem vymezený výsek lidského života. (Proto pokládám za metodický omyl, jestliže někteří se snaží v rámci pouček trestního práva řešiti otázku odpovědnosti právnických a jiných hromadných osob, novin, po případě mezinárodní odpovědnosti států.) Vymezení onoho výseku života, jež nazýváme jednáním, děje se pak m. j. také tím, že zjišťujeme, jaký je vztah duševního života subjektu k výsledku jím přivoděnému. A jen o tento vztah jde při vině. Je tedy i vina čistě technickým problémem v tom smyslu, že závisí od cílů, trestním právem sledovaných, ke kterým složkám duševního života tu přihlédneme. Právě práce Miříčkovy ukázaly, že jest myslitelný právní řád, jenž by tu vzal v úvahu jen stránku intelektuální, dnes vládnoucí nauka přihlíží i ke stránce volní, ano jsou autoři, zvláště mezi románskými pěstiteli trestního práva (Vidal), kteří i motiv, smýšlení neb charakter tu běrou v úvahu.

Podobně se má věc s otázkou přičetnosti. Mnoho důvtipu bylo vynaloženo se strany zastánců klasického směru, aby tento zjev vysvětlili za pomoci metafysického pojmu svobody vůle, jako se strany pozitivistů, aby v rámci medicíny našli odpověď na otázky sem spadající. Obojí je stejný omyl. Neboť při právním pojmu přičetnosti jde zase jen o vystižení právním řádem řešene technické otázky, jaké duševní vlastnosti musí míti subjekt trestného činu, má-li s jeho jednáním se spojovati trest. Že při řešení

této otázky spolupůsobí ethické, metafysické i přírodovědné, totiž psychiatrické názory doby, nesmí nám zahalovati fakt, že řešení, jehož se této otázce dostává v právu, se děje s jiných hledisek, totiž jednak s hlediska účelnosti, jednak s hlediska spravedlnosti.

Mohli bychom takto pokračovati od problému k problému. Těchto několik příkladů však snad stačí k průkazu, jak podstatnou složkou správného řešení problémů kriminologických jest správná jejich analýsa metodologická. Snad bych jen dodal, že v hořejších řešeních potřebujeme jen metodický požadavek jednotnosti pozitivního právního řádu, jež vyjadřujeme obratem ‚vůle zákonodárcova‘, nahraditi požadavkem jednotného obrazu ideálního řádu, abychom získali názor o logické struktuře kriminálně politického řešení jednotlivých těchto otázek.
